

19 ganger har kunstner Morten Traavik besøkt Nord-Korea.
– Jeg ville vel neppe bli trodd hvis jeg sa at jeg ikke likte å provosere, innrømmer han.

Vår mann i Pyongyang

FAKTA

Morten Traavik (46)

YRKE: Regissør og kunstner.

BOR: Stockholm og Oslo.

SIVILSTATUS: Gift, to barn på tre og seks.

BAKGRUNN: Teaterregissør, utdannet ved GITIS i Moskva og DI i Stockholm.

FIKK NYLIG Teaterkritikerprisen for forestillingen *Århundrets rettssak*. Miljøorganisasjonenes klimasøksmål mot staten ble satt opp som teater, på smeltende isblokker i Kirkenes, med publikum som dommere.

HAR GJENNOMFØRT en rekke kunstprosjekter i samarbeid med det nordkoreanske regimet, i Norge og Nord-Korea. Vakte internasjonal oppsikt da han organiserte den første rockekonserten i landet noensinne. Arbeidet med Nord-Korea er blitt kraftig kritisert.

TIL HØSTEN gir han ut bok med arbeidstittel *En forræders guide til Nord-Korea* på Aschehoug.

TEKST: LARS HALVOR MAGERØY
Journalist

FOTO: PAW GISSEL

Jeg kjente sengen bevege seg som om den hadde hjul. Først tenkte jeg jordskjelv. Og så: *Nå har de gjort det.* Første gang regissør og kunstner Morten Traavik besøkte Nord-Korea, var det av ren nysgjerrighet. I regi av en internasjonal venneforening dro han for å se det han har kalt «verdens største og lengst pågående teaterforestilling» på nært hold. Det ble starten på et av de merkeligste og mest omdiskuterte kunstprosjektene skattebetalerne har finansiert det siste tiåret.

I kulturutvekslingens navn har Traavik arrangert samtidskunstfestival i Pyongyang. Han sto bak den første rockekonserten i landet noensinne, med det slovenske industrirockbandet Laibach. Han har posert blant diktaturets offiserer med discokule og hjerteformet elgitar. Nordkoreanere har fått lære 17. mai-feiring, kardemommeloven og «Take on me». Alt i tett samarbeid med – og med velsignelse fra – Kim Jong-uns regime.

19 besøk i Nord-Korea

Besøket i september i fjor var hans nittende. Men nå kjentes alt annerledes. Samarbeidspartnerne var mer mistenksomme. Propagandaplakatene av Kim hadde fått selskap av andre, mer urovekkende, av amerikanske soldater med onde øyne og hoggtenner.

To dager etter ankomst ble en rakett skutt ut over Japan og landet i havet. Og så, mens Traavik lå og leste på hotellet kun de mest betrodde får forlate uten en oppasser, kom rystelsen.

– Etterpå sto vi og hørte annonseringen av at de hadde gjennomført en vellykket atomprøvesprengning. Nordkoreanerne brøt ut i applaus. Hele gruppen vår av

internasjonale kunstnere var helt hvite i fjeset.

Om seks dager tennes OL-ilden i sørkoreanske Pyeongchang. Noen land har hatt større hodepiner i oppkjøringen enn hvem som skal få plass i langrennstroppen.

Etter møter i den demilitariserte sonen ved 38. breddegrad, trolig verdens strengest bevoktede grense, har de to koreane blitt enige om å marsjere inn til åpningsseremonien under samme flagg. De stiller til og med felles lag i én gren, ishockey for kvinner.

Alt mens frykten for atomkrig er større enn noen gang siden den kalde krigen. Forrige uke stilte forskergruppen Atomic Scientists frem «dommedagsklokken» til to minutter på midnatt.

– Dette handler ikke om at regimet plutselig vil ha fred og forsoning, forsikrer Traavik.

– Nord-Korea har alltid bedrevet kløktig manøvrering mellom stormaktene. Nå har Sør-Korea en president som er mer forsonlig innstilt enn de to forrige. Da ser regimet det i sin interesse å slå en kile inn mellom dem og USA.

Han sitter i en hotelloobby ikke langt fra teaterkompaniets norske kontor på Grünerløkka. Det er snart syv år siden han flyttet til Stockholm.

Ikke redd for Atom-Kim

– Hva Kim selv tenker, spiller liten rolle. Han er en gallionsfigur. Han er virkelig en iscenesettelse.

– Og Sør-Korea vil ha Nord-Korea med for ikke å bli sabotert?

– Ja, som en forsikring. De vil vel neppe bombe sine egne, dyrebare kvinnelige ishockeyspillere.

Et ørlite smil.

– Er du bekymret for atomkonflikt?

– Overhodet ikke. Jeg er ikke overbevist om at de har atomvåpen engang. Så vidt meg bekjent har det ikke vært målt entydig forhøyet radioaktivitet i atmosfæren etter sprengningene. Men det passer flere av partene at folk tror de

har bomben.

– Det er vel ganske konspiratorisk?

– At CIA og Pentagon ikke alltid forteller sannheten? Men selv om de skulle ha atomvåpen, ville de aldri starte en atomkrig. Er det noe regimet ikke er, så er det det gale.

Det umuliges kunst

Vi ble advart mot Traavik. Han er en type man aldri helt vet hvor man har, blir det sagt. Når han sier ting som at Norge har noe å lære av Nord-Korea – mener han det, eller er det en del av det kunstneriske verket?

Enklere blir det ikke av at han ofte takker sine kritikere for å ta del i «forestillingen». Og kritikere er det mange av.

«Traavik har vært seks ganger i Nord-Korea, men forstår ikke hvordan en Potemkin-kulisse fungerer», skrev Civita-historiker Bård Larsen i 2012, da Traavik til protester fra UD laget «festspill» i Pyongyang 17. mai. Er det «helt greit at midler fra kulturrådet legger grunnlag for massepropaganda i Nord-Korea?» ville Frps Gjermund Hagesæther vite i Stortingets spørretime.

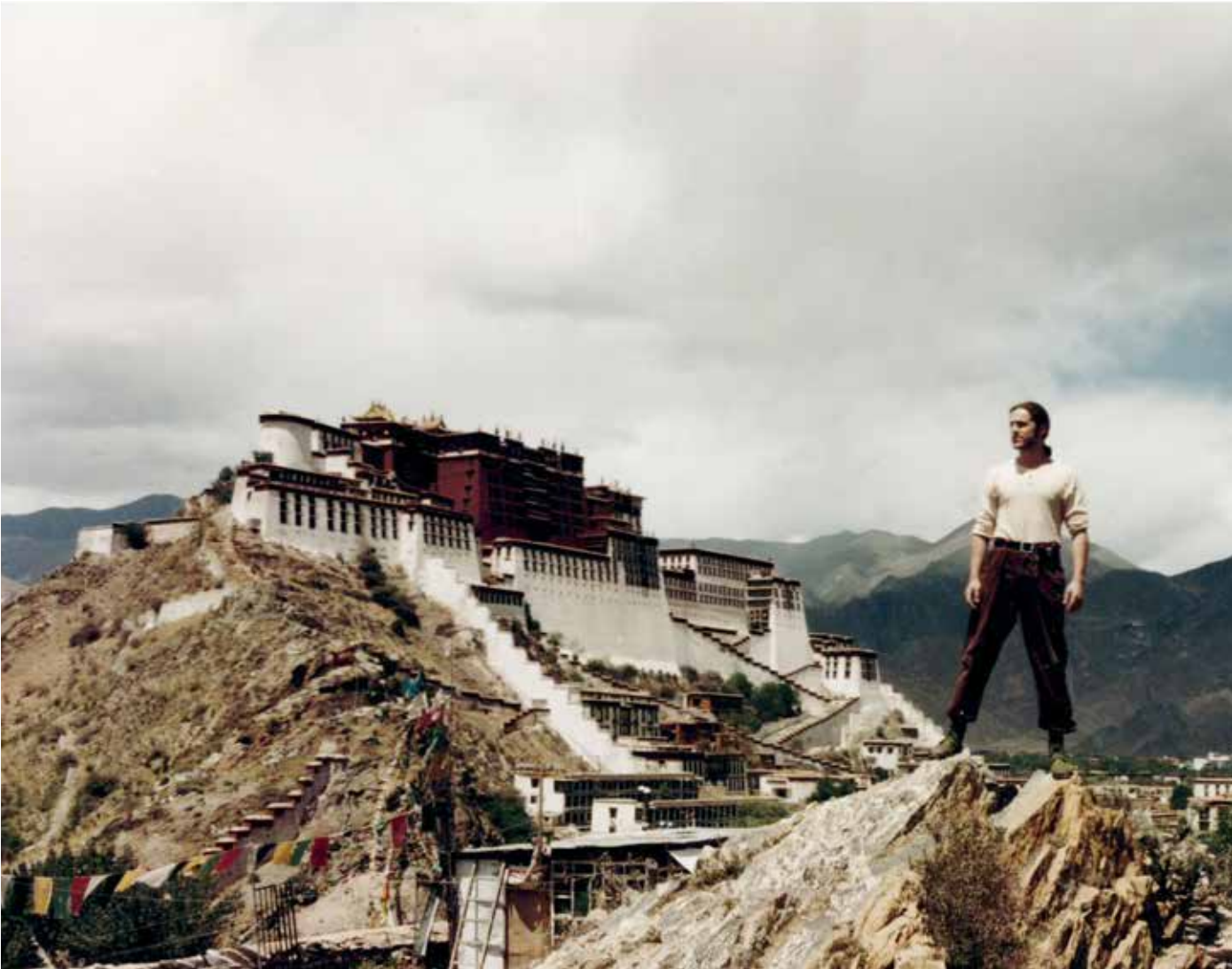
En annen kritikk går på at Traavik bruker det lidende nordkoreanske folket som rekvisitt. Han har inngått et «intimt samarbeid med myndighetene i verdens verste diktaturstat for å realisere sin kunst i form av et småmorsomt sceneeksperiment», skrev Egner-biograf Anders Heger i 2014. Da hadde Traavik hentet nordkoreanske barn til Festspillene i Bergen for å fremføre musikk fra *Kardemomme* by. Visene om politimester Bastian og tante Sofie fikk unektelig en uvant klang.

– Hva har du villet få til med prosjektene?

– Jeg har villet få dem til, sier Traavik. Setningene er langsomme og velformede, ordene later til å bli nøye vurdert. Eller kanskje det bare går litt sakte etter en kort natt. Det blir fort sent når han treffer gamle kjente i Norge, i dag er han hard på kaffen.

Morten Traavik har besøkt Nord-Korea en rekke ganger som kunstner. Han er tiltrukket av det bortimot umulige ved prosjektene, sier han.

Traavik var tidlig trukket mot Østblokken og Kina. Teater studerte han blant annet i Moskva, der han så kuppforsøket i 1993 på kloss hold.

FOTO: PRIVAT

KORT OM

Morten Traavik

HVA ER DEN STØRSTE AVGJØRELSEN DU HAR TATT?

– Å være

HVA ER DET BESTE RÅDET NOEN HAR GITT DEG?

– Å se det an

HVA ER DET DUMMESTE DU HAR GJORT?

– Det skal dere drite i

HVA ER DU MEST STOLT OVER Å HA OPPNÅDD?

– Et voksenliv

HVA ER DET VIKTIGSTE DU HAR LÆRT?

– At livet går videre

HVA ER DET FINESTE NOEN HAR GJORT FOR DEG?

– Født meg

HVA ER DIN STØRSTE SVAKHET?

– Speil

HVA VIL DU DET SKAL STÅ PÅ GRAVSTEINEN DIN?

– Why so serious?

HVORDAN SOVER DU?

– På teateret

HVILKEN SPORT SKULLE DU GJERNE VÆRT GOD I?

– Skreifiske

Allerede etter noen dager i barnehagen begynte unge Traavik å instruere de andre barna i små oppsetninger, sier familiehistorien. FOTO: PRIVAT

«Metoo er som de fleste revolusjoner, det startet med at noen svin fikk som fortjent, men ender som en heksejakt på annerledes tenkende.»

– Utfordringen i det, at det er nesten uoppnåelig. For eksempel å arrangere rockekonsert i en totalitær stat, der den offisielle linjen er at jazz og rock bidro til Østblokkens fall. Utover det er jeg alltid interessert i å utfordre etablerte sannheter.

Selvhatet på Söder

Ta Miss Landmine i 2008. Traavik arrangerte missekurranser for mineskadede kvinner i Angola. Vinneren fikk protese.

I videoen «Pimp my aid worker» gir han en tydeligere kritikk av bistandsbransjen. Traavik går rundt med englevinger blant «fattige barn i Afrika». *Djevelen er en fallen engel*, heter boken hans om Miss Landmine, og om norsk bistand.

– Inngangen for mange verdensforbedrere som meg, tror jeg er et ganske rent og vakkert ønske om å gjøre noe godt. Det er det som gjør bistanden så tragikomisk. Nestekjærligheten blir korrumpert, og skaper en avhengighetskultur.

Traavik var i Stockholm for å stille ut Miss Landmine i 2010, da han traff kona si, som jobber som utstillingsprodusent. Siden hun hadde en «ordentlig jobb», bosatte de seg der da de fikk det første av to barn. I tillegg har han en bonusdatter på tolv.

Traavik snøfter når tilstanden i Sverige blir brakt på banen.

– *Don't get me started*, sier han og skifter sittestilling.

– Sverige viser hvor galt det kan gå når hvit skyldfølelse og velmenende naivitet smelter sammen. Det er jo så mye selvhat der. Jeg spør av og til kona mi, hva har dere så dårlig samvittighet for? Er det noe vi utlendinger ikke vet? Ofrer dere nyfødte jentebarn ved fullmåne?

Noen morgener våkner Traavik hjemme på Söder, verdens tredje hippest nabolag, ifølge Wallpaper, og kjenner at dette er en dag for T-skjorten med «Heteronormativ» trykket i store, gotiske bokstaver.

– *Hvordan arter selvhatet seg?*

– Bare å hevde at det finnes en svensk identitet, noe typisk svensk, er nok til å skape ubehag rundt et svensk middagsbord. Det er litt mer takhøyde etter hvert nå. Og det skulle jo bare mangle, når en

Disco. Smilende i Pyongyang. Traavik blir av mange beskyldt for å være en «nyttig idiot» for det undertrykkende regimet. FOTO: PRIVAT

Traavik har bragt elementer fra vestlig pop-kultur til Nord-Korea og nord-koreanske uttrykk til Norge. Kulturrådet har støttet mye av arbeidet. FOTO: PRIVAT

sosialdemokratisk statsminister sier han vurderer å sende militæret til forstedene for at de skal slutte å bombe politistasjoner der. Da går det ikke lenger an å fornekte at de kanskje har tatt inn en del folk de ikke burde. Men det måtte liksom komme dit.

– Kan du se noe beundringsverdig i Sveriges innvandringspolitikk de siste årene?

– Nei. Det er naivt, og faktisk ganske nedlatende. Å insistere på at de som kommer er barn – tenk på «oktoberbarna», som det heter i Norge. Det er ressurssterke mennesker, som tross alt har kommet seg hit fra Langtvekkistan. Enhver tolvåring jeg kjenner vil ha seg frabedt å bli kalt barn.

En dårlig batmanskurk

Han bretter opp skjorten og viser frem dagens T-skjorte. Med de samme black metal-aktige bokstavene: «Kulturprofilen». Det er svensk presses anonymiserte betegnelse på en, vel, kulturprofil, som i metoo-kampanjen er pekt ut av flere kvinner og beskyldt for grov trakassering.

– Hvorfor går du med den?

– Det er noe med nyhetsspråket. «Kulturprofilen», det høres jo ut som en dårlig batmanskurk. Men jeg ville vel neppe bli trodd hvis jeg sa at jeg ikke likte å provosere dem jeg mener fortjener det, sier han.

– Metoo er som de fleste revolusjoner, det startet med at noen svin fikk som fortjent, men ender som en heksejakt på annerledes tenkende. For meg er selve navnet metoo ufrivillig selvavslørende.

Han stikker fingeren masete i været.

– Me too, me too – jeg vil også ha oppmerksomhet! Det er et paradoks at den feminisismen som har kommet til orde gjennom metoo hevder at kvinner er sterke, samtidig som det som fremstilles som et overgrep bare blir det hvis kvinnen regnes som i mindre stand til å ta vare på seg selv og si nei.

– Har du noen eksempler?

– Jeg synes det var ufrivillig komisk da norske filmregissører liksom gikk ut og sa at dette hadde skjedd på deres vakt. Hva slags mannsrolle er det? Man bekrefter seg selv som en som skal passe på sine kvinnelige skuespillere. Den siste gruppen som har meldt seg på i Sverige er

arkeologene. *Utgravning pågår*, er hashtaggen. Kanskje jeg er fordomsfull, men jeg ser ikke for meg at seksuell trakassering er spesielt utbredt blant arkeologer.

– Kanskje jeg er fordomsfull også, men teaterverdenen har vel vært en skikkelig svinesti?

– Jeg kan bare uttale meg om det jeg har sett og ikke sett. Men mitt inntrykk er at det er et lite antall mennesker som har vært ansvarlig for mye.

Jakt på oppmerksomhet

Snart flykter han fra Sverige. Familien har kjøpt hus i Bergen, hvor han vokste opp fra han var ti.

Det er en skikkelig klisjé, unnskylder Traavik. Men moren hans forteller altså at han som liten, etter bare noen dager i barnehagen, var i gang med å instruere de andre barna, gi dem roller i små oppsetninger. I familieselskaper leste han egne fortellinger høyt. Selvtilliten var aldri et problem.

– Jeg kan ikke skryte av å ha overvunnet store hindringer i livet, sier han om middelklasseoppveksten.

– Men jeg er skilsmissebarn, og vokste opp med en stefar som er far til min bror. Min biologiske far og jeg har et veldig godt forhold nå. Men tendensen min til å ville utfordre, provosere, få oppmerksomhet – det er sikkert en bekreftelse der jeg søker, som har med farsfiguren å gjøre. Uten å synke altfor langt ned i psykologdivanen.

På 80-tallet, mens nordmenn flest så til USA, var Traavik trukket mot Østblokken. Han studerte regi i Moskva, og havnet farlig nær kulene da Boris Jeltsin sendte tanks mot parlamentet i 1993. Ambassaden hadde ringt rundt til nordmenn i byen og bedt dem holde seg innendørs, sier han.

– Det var en uimotståelig invitasjon til å gå ut og se hva som skjedde.

Farlig kunst?

Den mest alvorlige kritikken mot Traaviks Nord-Korea-kunst, handler om at han har satt sine samarbeidspartnere i fare. I Nord-Korea kan hele familier ende i gulag-aktige leire for en forbrytelse som å brette et avisbilde av Kim. Straffer kan vare i tre generasjoner, ifølge en rapport

fra den internasjonale juristforeningen IBA i fjor. Før Kardemomme-forestillingen i Bergen advarte avhopperen Jihyun Park mot at de nordkoreanske barna – og familiene deres – kunne være i fare. «Selv om de gjør ti ting riktig, men bare én ting feil, vil de fortsatt bli straffet», sa hun til TV2.

– Er du redd for at noen har fått alvorlige problemer?

– Det er alltid en vurdering, men jeg har ingen grunn til å tro at det har skjedd. De fleste jeg har samarbeidet med, har jeg jo jobbet med over mange år. Så lenge mine nordkoreanske venner og kolleger ikke gir uttrykk for at noen lider på grunn av dette, må jeg velge å stole på det. Og de må stole på meg, at jeg ikke gir prosjektene uttrykk som kan tolkes for undergravende. Den balansegangen mener jeg at jeg alltid har klart.

– I det klimaet du beskriver i Nord-Korea nå, kan det vel tenkes at de som har vært utenlands vil bli sett på med større skepsis. Du har vel utsatt en del mennesker for en potensiell risiko?

– Ja, inkludert meg selv. Jeg har ikke utsatt folk for risikoer de selv ikke var klar over, og i stand til å velge om de ville ta.

– Men barn kan jo i hvert fall ikke vurdere det?

– Igjen blir spørsmålet: hvor drakonisk tror man regimet er? I Pyongyang traff jeg barn igjen to år etter at de var i Norge. Så kan man tenke at de er fødd opp og stelt og kjørt fra fangeleiren for å vises til meg. Men da ender du i et fengsel av mistenksomhet.

– Er du utøvende kunstner også når du snakker om Nord-Korea i intervjuer?

– Hvis jeg ikke skal redusere det grenseoverskridende verket ned til et slags politisk standpunkt, må jeg bli i en flertydighet. Men jeg har ikke konstruert masse synspunkter jeg egentlig ikke har. Det er fortsatt genuint.

Bøyer hodet for Kim

Turen til Nord-Korea i fjor høst kan ha blitt hans siste. Tilliten hos vertskapet er ikke sterk nok lenger, mener Traavik, og skylder på den skjerpede antivestlige tonen. En av hans kontakter har til og med truet ham på livet, forteller han.

På starten av besøkene har Traavik gjennomgått et slags rituale. Med andektig mine har han gått opp til de enorme bronsestatuene av tre generasjoner Kim. Der har han bøyd hodet for diktatorene og lagt ned blomster. Prinsipielt er det selvfølgelig galt, har han sagt i et foredrag – men så prinsipiell kan man ikke være.

– Er det noen du ikke ville ha bøyd hodet for, for å kunne gjennomføre det du ønsket kunstnerisk?

– Nei, jeg kan ikke helt se for meg hvem det skulle vært, sier han og ser ut til å tenke seg nøye om.

– Men la oss forfølge det. Ville jeg sagt sieg heil til Hitler i Nürnberg i 1936? For å beholde den nødvendige tilliten til reformvillige krefter inne i systemet, ved å signalisere at jeg er til å stole på? Definitivt. En gest er en gest.

– Det er bare teater?

– Hverken mer eller mindre.